ПРОМОВИ

д-ра МИХАЙЛА ЗАХІДНОГО

у польському соймі

(Переклад стенографічних протоколів)

ЛЬВІВ 1930
Власним накладом

ПРОМОВИ

д-ра МИХАЙЛА ЗАХІДНОГО

у польському соймі

(Переклад стенографних протоколів)

ЛЬВІВ 1930
Власним накладом

Друкарня „Поспішна", Львів, вул. Хорущина 23
Тел. 77-84.

Посол д-р Михайло Західний

Ціле українське громадянство у золочівському виборчому окрузі, згуртоване під щиронароднім прапором Української Партії Праці, вирішило на передвиборчих вічах і політичних нарадах помістити на перших місцях на золочівській окружній листі д-ра Михайла Західного, адвоката в Бережанах, відомого організатора та громадянського діяча,

Д-р Михайло Західний народився дня 9. червня 1885 р. в Слободі золотій, бережанського повіту, в селянській родині. Національна свідомість зросла у нього під проводом пок. о. шамбеляна Михайла Соневицького і проф. Богдана Лепкого в гімназії в Бережанах, де проводив гімназійним самоосвідомним тайним гурткам. В 6-ій гімн. кляс, в Новому Санчі під проводом пок. посла Василя Яворського, пробуваючи по селах Лемківщини і пізнав душу твердих лемків.

В перемиській гімназії під проводом пок. посла і директора Григорія Цеглинського гартував державницьку думку, здав іспит зрілости і вписався на права на львівському університеті.

В Сокалі під проводом д-ра Михайла Новаківського розбудив селянські маси і через д-ра

Евгена Петрушевича добився усунення старости Юстина Шведзіцкого, перекинчика і гнобителя українського народу.

В часі адвокатської практики в Сколім, а відтак у Золочеві, як кошовий „Січі“, розвинув широку громадянську діяльність, а в році 1911., на Білій Горі під хрестом Маркіяна Шашкевича провів 10-тисячній масі народу присягу на вірність України.

В часі світової війни загнала його воєнна доля на Україну, де в Гадячі, на Полтавщині під проводом Ольги Косач (Олени Пчілки, сестри Михайла Драгоманова і матері поетки Лесі Українки), як співредактор зукраїнізував „Газету Гадяцького Земства“, виховав 80 гімназистів і 40 гімназисток в гуртку українознавства на добрих синів і доньок України, перевів за почином і участю д-ра Іляріона Свєнціцького курс українознавства для 300 учителів (льок) гадяцького повіту.

Видана ним під псевдонімом Михайла Слобідського книжечка „Як жили українці і як хотять жити“ — в 5000 примірниках стала першим українським підручником для народніх шкіл Гадяччини і помандрувала між українських салдатів на кавказький, буковинський і німецький фронти.

В 1918 р., вернувши в Галичину, признаний австр. військовою владою інвалідом, від 1. листопада 1918 р. працював в Повіт. Комісаріяті в Бережанах, а весною 1919 р. вступив як доброволець

в ряди Укр. Армії та як хорунжий УГА і значковий курінного отамана береж. куріня провадив до бою бережанський курінь. Колиж боротись не стало сили, перейшов табори смерти в Бугшопах, Замості і Пикуличах з пятнистим тифом. В 1921 р. відкрив адвокатську канцелярію в Козовій і, незважаючи на тодішний виїмковий стан, відновив усі читальні козівської філії „Просвіти."

В 1922. р. переніс свою адвокатську канцелярію до Бережан. Тут став батьком і опікуном 475-ти політичних вязнів бережанської тюрми, поставив при допомозі вироблених робітників на вершинах просвітну, лугову та жіночу організації в повіті. В сучасну хвилю видвигнула його Бережанщина, враз із другими повітами 55-ї виб. округи на свойого парляментарного заступника. „Праця з народом, для народу", — це девіза і зміст життя ставленника Бережанщини.

* * *

Др. Михайло Західний вибраний послом з лісти Української Партії Праці ч. 26 у виборчій окрузі ч. 54 (Золочів, Зборів, Камінка стр., Броди, Радехів, Бібрка, Перемишляни, Рогатин, Жидачів, Бережани) числом голосів 27.715 дня 4 березня 1928 р.

ПЕРША ВИБОРЧА ВІДОЗВА УКРАЇНСЬКОЇ ПАРТІЇ ПРАЦІ.

Українські виборці! Брати Селяне і Робітники!

Надходить день виборів. В тім дні кожний управнений до голосування українець і українка кине до виборчої урни картку з числом тої чи іншої партії і тим самим дасть доказ, чи добре здає собі справу з української національної політики та з інтересів тої суспільної верстви, до котрої належить.

День виборів є рівночасно днем іспиту національної зрілости.

В тім дні кожна верства народу буде попирати такі партії і таких кандидатів, які її організують і обороняють: за панською партією будуть пани і підпанки, за клерикальною клерикали, за урядничою урядники, за явно чи скрито хрунівською—хруні.

Українські Селяне і Робітники! А якаж Ваша партія? Хто за Вами постоїть і хто Вас організує для оборони Ваших інтересів і здобуття найвищих національних прав? Ви люде праці. **Вашою партією є Українська Партія Праці.**

Українська Партія Праці гуртує виключно трудові маси українського народу та служить інтересам і обороняє права **української селянської і робітничої верстви.**

Українська Партія Праці, як партія наскрізь національна, держить високо прапор національної єдности всіх українців, денебудь вони проживають, і бореться за найвищі національні права Українського Народу.

Українська Партія Праці стремить до того, щоби Українському Народові здобути таку будуччину, в якій мігби він жити незалежно, зорганізовано в одному гурті на всіх своїх землях та в якій в першу чергу найкраще забезпечене буде життябуття подавляючої більшості українського населення, то є українського селянства і робітництва.

Українська Партія Праці бореться за знесення великої земельної посілости, фільварків та створення умов для видання українському селянству землі без викупу.

Українська Партія Праці бореться за здобуття праці всім українським робітникам на їх власній землі, а в першу чергу по містах та фабричних центрах.

Українська Партія Праці бореться за рівноуправнення жінки в приватному і громадянському житті, за знесення всяких правних і звичаєвих обмежень, що не дають жінці розвинути її повновартних здібностей у суспільній діяльності.

Українська Партія Праці оцінює чоловіка по його вартості, його праці, а не по його маєтку. Тому бореться за долю цих, які працею здобувають собі хліб та домагається для кожного, що працює, якнайбільших соціяльних прав.

Українська Партія Праці витрівало бореться за рідне українське шкільництво, від шкіл найнижчих до найвищих та за безплатне навчання української дітвори і молоді в таких школах, які дадуть

змогу Українському Народові виховувати національно-свідоме та в сучасних обставинах творче покоління.

Українська Партія Праці бореться за поліпшення долі українських інвалідів та вдів і сиріт по полягли за волю України.

Українська Партія Праці іде до своїх високих цілей рішучою і постійною політичною боротьбою, натугою всіх сил у послідовній культурно-політичній праці. Права хоче вона для народу здобувати, а не вижебрувати у „власть імущих", бо це не відповідає гідності нашого великого народу. Всяке „колінопоиклоненіє," усяке братання і залицяння з панами, всякі панські балі — равти, і всякі коншахти з жидівськими багатирями Українська Партія Праці відкидає від себе.

Українська Партія Праці,—це нині одинока партія, яка тільки це робить і до того стремить, чого хоче, чого потрібує і чого душею прагне Український Народ, а в першу чергу його більшість, українські селяне і робітники. Тому боронить вона селянські і робітничі маси перед визиском так ненаситних чужинців, як і своїх явних, чи скритих політичних обманців.

Тому українське громадянство, що жиє з праці на землі, з праці рук і ума, отже ціле селянство, робітництво і трудова, вірна народові, інтелігенція мусять стати однодушно в рядах Української Партії Праці.

Хто, отже, хоче для Українського Народу здобути найвищі права, які сьогодні по страшних жертвах має кожний европейський народ, хто хоче здобути йому найкращі умовини життя, повинен стати під прапором Української Партії Праці.

Тому ставайте всі під цим прапором і дайте доказ, що, Ви якраз хочете цього, за що бореться, що здобуває, до чого стремить Українська Партія Праці. А доказ цей дайте в той спосіб, що в дні виборів кинете всі голоси на тих посольських кандидатів, яких тавить Українська Партія Праці, бо тільки вони насправді зуміють вірно постояти у боротьбі за долю і волю Українського Народу.

Головна Рада Української Партії Праці.

Заява

Воля Українського Народу та Його вайвищі інтереси були і на все останутъ для мене рішучим приказом, якому я завсіди беззастережно повинуюся. Ця воля та ці інтереси казали мені в добі українського національного визвольного. Здвигу станути на службу Українській Армії та Українській Владі. Присяга вірності, зложена Українському Народові у хвилі приняття служби в Українській Державі, Його найвищим ідеалам та українській державності є для мене основою всякої моєї політичної діяльності, котрої ніяка вимушена присяга не є в силі перечеркнути.

І коли нині, волею Українського Народу, я покликаний заступати Його як речник, заявляю прилюдно, що вважаю себе виразником волі і слугою найвищих національних стремлінь цілого Українського Нарроду, та що у цілій моїй діяльності, як посол, руководитися буду виключно справдішньою Його волею відбудувати незалежне, усі сили і засоби обіймаюче, організоване у форми державності, українське життя.

Львів, 21 березня 1928.

Михайло Західний

1. ПРОМОВА

виголошена дня 15 травня 1928.

МАРШАЛОК: Голос має пос. Західний.

ПОС. ЗАХІДНИЙ: Висока Палато!

МАРШАЛОК: Пану послові відомий соймовий розпорядок. Пан Посол знає, що обовязує тут польська мова.

ПОС. ЗАХІДНИЙ: Протестую проти потоптання прав моєї рідньої, матірньої української мови! Переходячи до meritum справи, пригадую панам день 27 березня 1928 р., коли послів забирала відсіля поліція, коли посли кричали: „Рятунку, нас мордують"! Тоді частина сойму сказала: „Добре їм так, хай їх бють!" І до цих збитих, скатованих поліцією послів (Голос: Тільки пане не пересаджуйте!) належав також і посол Сохацкі. Оскількиби ходило про це, щоби видати пос. Сохацкого, то можнаби було видати його щолиш тоді, коли явиться шеф уряду, коли прийде уряд і перепросить всіх цих послів за зневаги, які задано соймові. До цих послів належали Сохацкі, Варшавскі - Варскі, Ґаврон, збитий і скатований старший чоловік Лев Бачинський, до цих скатованих належу і я, з Української Партії Праці. Минуло кілька тижнів і до цього часу уряд не вважає відповідним перепросити сойм за пониження його авторитету. (Голос: Це не ваша річ!)

І до цеї хвилі, доки пос. Сохацкі не одержить сатисфакції, не має мови про його видачу.

---

2. ПРОМОВА

виголошена дня 15 червня 1928 р.

МАРШАЛОК: Голос має пос. Західний.

ПОС. ЗАХІДНИЙ: Висока Палато!

МАРШАЛОК: Ми є у соймі, а не в палаті!

ПОС. ЗАХІДНИЙ: Знову мушу врочисто запротестувати проти заборони говорити мені у цьому соймі по українськи. Як речник безоглядного революційного українського націоналізму і як репрезентант Західньої України, яку проти волі українського народу і з потоптанням прав самовизначення народів відорвано від цілости...

МАРШАЛОК: Пане После Західний, Ви говорите, що Ви є репрезентантом Західньої України. Західня ж Україна є між Київом і Збручем. Вперше чую, щоб Ви були відтіля послом. (Оплески на польських лавах.)

Говорю ці уваги і ці застереження з огляду на поправні міжнародні наші (польські) взаємини з Радянською Українською Республикою, яка чимало здивуваласьби, колиб котромусь із польських послів у Високій Палаті впало нагло до голови стати нпр. репрезентантом Задніпровя. Прошу Пана числитися з цим, що Ви є вибраний послом на захід від Збруча, а це жадна Західня

Україна, це Малопольща! (Оплески на польських лавах.)

ПОС. ЗАХІДНИЙ: Вияснення п. маршалка не змінять моєї думки та моїх політичних переконань. В трівкому і неможливому до знищення почутті народньої єдности й однозгідньому стремлінні до зєдинення всіх українських земель в суцільний народній державний організм, український народ на західніх його землях находиться в боротьбі за своє незалежне державне життя, зберігає та зберігатиме вірність ідеї національної єдности, державної спільноти, як і стремління до злуки зі своєю, робітничими і селянськими масами організованою Українською Державою — аж до здійснення тієї злуки.

Український народ на його західніх землях не признав та ніколи не признає: 1) політичної конвенції, заключеної між Польщею і урядом Петлюри у Варшаві 21 квітня 1920 р., якою то конвенцією (Голос на правиці: Це вже ми чули, доволі цього!), а з окрема її другим параграфом за охоту будови України на території бувшої Київської губернії та частини Подільської і Волинської губерній з населенням 8,200.000 відступлено Польщі на власність українські території, а саме: Східню Галичину з Лемківщиною, Волинь, Підляшша, Полісся і Холмщину ... (Голос: Пане, маєте за великий апетит! Інші: Він читає затихо!) Ви не дозволяєте мені читати голосно... простором 162.000 кв. км. і поверх 8.000.000 населення, чим дано спромогу реституції Польщі перед розбором в границях з 1772 р., (Голос: Пане маршалку! Він говорить про відорвання польських земель!)

МАРШАЛОК: Коли будете говорити так, що я вас не могтиму чути, то ваш труд страчений, тому що пізніше велю прочитати собі стенографний протокол та вичеркну усе, що незгідне з регуляміном і законом.

Панове не можуть нарікати на це, щоби хтонебудь відбирав вам право складання засадничих деклярацій, але у цьому неприміненні до регуляміну є певна границя. Отже, прошу пана посла, ласкаво читати голосно, щоб я міг також чути.

ПОС. ЗАХІДНИЙ: 2) рижського трактату з дня 18 березня 1921 р., 3) рішення ради амбасадорів у Парижі з дня 14 березня 1923 р., котрими то актами прилучено до Польщі українські землі; навпаки, український народ повищі акти поборює та завсіди буде поборювати. (Крик і галас. Голос на правиці: Він не признає границь Польщі!)

МАРШАЛОК: Пане после, будь ласка заняти місце. Моїм, а не чиїмсь обовязком є стежити за ходом нарад.

ПОС. ЗАХІДНИЙ: Поборюючи повищі акти, український народ не думає навіть ставати до державно-творчої праці для несвоєї державности, а висилаючи отут, на публичну трибуну, своїх представників, використовує цю трибуну для пропаганди боротьби за народню независимість перед міжнароднім форум.

У міжнародніх інституціях українську думку та боротьбу за народню независимість репрезентує умандатований до того українським народом Президент Української Національної Ради д-р Евген Петрушевич.

Панове! На самому вступі до сойму стрінула мене пригода, котру я описав в ось такому писмі

до п. маршалка сойму: „Дня 27 березня 1928., в пору відомої політичної демонстрації при відкритті сойму, коли я закликав до премієра Пілсудского: „Зверни Україні українські землі!“ — вдерлися у соймову салю поліцаї та по вказівкам якогось розвідчика, по приказу міністра внутрішніх справ, винесли мене зі соймової салі. В соймовому коридорі вони кинули мною об долівку, волікли мене, товкли мене ззаду приклами рушниць і покалічили мені праву ногу: вкінці витащили мене зі соймових кулюарів та кинули на лавку побіч уже потовчених послів Варського і Жука. Через хвилину поліцаї принесли ще посла Льва Бачинського, якого передтим волікли по землі та жорстоко катували прикладами і, обдерши його з одежі і сорочки, так грубо кинули ним об грань лавки, що замалим не розторощили йому голови. (Пос. Вижиковскі: Пане, з послом Смолою таксамо робили! Таких героїв ми також маємо!)

Побоям посла приглядалися поліційні комісари і міністр внутрішніх справ, котрий ні словечка не сказав проти варварського способу вязнення та виволікування послів.

Без плащів і без капелюхів посадовили нас в автомобілі. Я сидів у четвертому возі, окружений поліцаями з рушницями та револьверами в руках: один з них увесь час держав револьвер проти моїх грудей. На подвіррі в поліції зревідували наші кишені, записали призвища і заперли нас в келіях.

Коли ми звернули увагу поліційному комісареві, що поліцаї знущалися над нами, а ми ж громадяне і посли, він відрубав: „Тепер не бути вам більш послами, будете тільки арештантами“!

Коли пос. Лев Бачинський жалівся перед соймовим маршалком по старшині, перд послом Бойком, що поліцаї його били, цей відповів: „Шож можу проти цього зробити? Я безсильний; добре, що хоч вдалося мені увільнити вас із вязниці". Наслідком побоїв і простуди попав я в лихорадку та мусів з припоручення лікаря, посла д-ра Курівця, покластися на два дні до ліжка.

Колиж голова уряду і досі не вважав відповідним перепросити побитих та скатованх послів, подаю факт нечуваної в історії парляментаризму події до вашого відома з проханням передати його високому соймові.

Долучене лікарське свідоцтво звучить: „Стверджую, що дня 28 березня 1928 р. оглядав я п. д-ра Михайла Західного, адвоката і посла до сойму, та після подрібних оглядин сконстатував: 1) підгарячковий стан 37·6, 2) загальне ослаблення, 3) обяви нежиту обох легенів, 4) на правому коліні рану, величини волоського горіха — в опухлому місці відчувається великий біль. Оглянений посол д-р Михайло Західний зазнав поважнішого ушкодження тіла, а кромі того є хорий на запалення легенів, по причині перевожування його зі сойму до арештів вечірньою порою без теплішої одежі. Варшава, 30 березня 1928, др. Іван Куровець, посол до сойму і лікар у Львові"

Товаришеві послові д-рові Льву Бачинському незабаром після першого побиття сталася прикра пригода з другим арештуванням. На засіданні сойму дня 30 травня 1928 р. заявив п. марш. сойму, що одержав від міністра внутр. справ повідомлення , що в звязку із арештуванням посла Льва Бачинського перенесено в карній дорозі комісаря

Фаренгольца до білостоцького воєвідства, а підкомісаря Погоржельского покарано семи днями вязниці. Так посол Бачинський дістав сатисфакцію за друге арештування, а перша справа арештування і побиття сімох послів дня 27.III 1928 у соймовій салі ще й досіль не полагоджена.

Сумніваюся, щоб у Польщі найшовся хтось такий справедливий і сильний, щоби переніс в карній дорозі або засудив на кілька днів арешту за насильство у соймовій салі шефа уряду та виконуючого його прикази міністра внутрішніх справ, тому то й не домагаюся за побиття ніякої сатисфакції та не жадаю ніякої експіяції від шефа уряду, а длятого, що повище побиття й увя нення недоторкаємих послів було, очевидно, подиктоване мотивами політичної натури, то український народ, котрий вислав мене, як свойого репрезентанта до того сойму, задержить за собою право політичної відплати за знущання над недоторкаємим його репрезентантом! Історія вчить, що погрози і обиди, кинені в лице репрезентанта народу ніколи не пропадають безкарно. Десь перед 32 роками австрійський цісар, вислухавши у замковій салі жалоб депутації, зложеної з 300 українських селян, жалоб на надужиття польської шляхти в Галичині, за намовою і під диктатом тодішнього шефа австрійського уряду гр. Казимира Баденього, відповів депутації коротко: „Адіє майне Геррен!“ (Бувайте здорові мої панове!). Українська депутація повернула домів та широко переповіла, що українському народові немає чого шукати у Відні, що уповаючи на допомогу австрійського цісаря, не найде він ні права, ні справедливости та не здобуде жадних політичних прав. Після того політичного усвідом-

лення український народ почав енергійно працювати на культурній, суспільній, економічній та політичній ділянках і діждався тієї щасливої хвилини, що дня 1 листопада 1918 р., беручись до будови своєї української держави, міг передати австрійському цісареві та його міністрам відповідь: „Адіє майне Геррен!“

Чи слова погрози, висловлені у цьому соймі дня 27 березня 1928 р.: „Панове, вас викинуть з цеї салі!“ — не скажуть вам багато думати і не пригадають вам переповідженого мною австрійського епізоду і можлитості прийняття аналогії обох випадків? (Голос: Адіє, майне Геррен!)

МАРШАЛОК: Голос має посол Паліїв.

ПОС. ПАЛІЇВ: Високий сойме! Підчас промови посла Західного, пан маршалок вважав відповідним перериватн бесідникові...

МАРШАЛОК: Перепрошую Вас, пане после, я виключаю всяку критику моїх заряджень з цієї трибуни (Оплески) і полемізувати зі мною не дозволю. Прошу не полемізувати зі мною, бо інакше відберу вам голос. Панове вводять якісь цілком оригінальні звичаї, не числячися з конечностями парляменту. Ваш передбесідник в свойому власному імені, бо належить до диких, вичислив бог-зна які речі і я йому не перешкаджав, але прошу, будь ласка, держатися регуляміну.

ПОС. ПАЛІЇВ: На означення українських земель під Польщею пос. др. Західний ужив терміну „Західня Україна“. Стверджую і в імені Українського Клюбу маю честь ствердити, що цього і тільки цього терміну ми уживаємо не на означення Наддніпрянської України, котра тепер належить до Союзу Радянських Республик, але

саме Західної України‘ то значить‘ цих українських земель, які Польща втілила до себе помимо їх волі, помимо волі цілого українського народу. (Оплески на меншостевих лавах). І ми ніколи не позволимо вирвати від нас це означення і цілість українських земель під Польщею завсіди становитиме для нас Західню Україну, яка має стремління до злуки зі Східною Україною, щоб разом з нею становити одну цілість. (Оплески на меншостевих лавах).

МАРШАЛОК: Панове можуть творити політичну географію держав, як тільки вам подобається, але географія, яка обовязує в Польщі, мусить і вас обовязувати. (Оплески) І, прошу панів, є виключеною річю, щоби якунебудь територію польської держави називати територією української держави. Прошу панів, терпиливість нас всіх має свої границі. Я вже пробував панам очеркнути, що в інтересі співжиття з Українською Радянською Республикою мусимо перестерігати її границь. Українська Радянська Республика мала би слушне право до протесту, наколиб хтонебудь з послів тутешнього сойму назвав Задніпровя „Східною Польщею.“ Однаковим правом ми мусимо протестувати проти цього, щоби, беручи річ з державної сторони, частини, які належать до Польщі, трактовано як частини, належачі до іншоїдержави.

ПРОМОВА

дня 14. листопада 1928 р.

Ви створили легенду, що нещастям Польщі є українські посли, на вашу думку — сіячі бунту, що вистарчить усунути їх зі сойму та посадити за тюремною решоткою, а українські маси полюблять Польщу...

Забуваєте про це, що виступи українських послів є віддзеркаленням думок і переконань українських мас, що їхня думка є нашою думкою, що їхні почування є нашими почуваннями, що їхні кличі є нашими кличами, і що ці кличі відтворюємо з волі народу в соймі.

Забуваєте про це, що українский народ за совісну оборону прав українського народу зі соймової трибуни, зокрема за оборону його права до незалежности, приймає нас хлібом-сіллю і сипле нам під ноги квіти в часі наших поїздок і діяльности в краю.

Описи наших посольських звітів із політичними резолюціями, які йдуть з низів і є призна-

чені для часописів — червоний олівець державної прокураторії счеркує ревно.

Забуваєте про це, що кромі загварантованої конституцією посольської недоторкаємости, котру може кожної хвилі нарушити міністр внутрішніх справ зі своїми поліціянтами, що вже сталося в памятному дні отворення сойму, в дні 27. березня 1928, і що увіковічнено в стенографічному протоколі з дня 15. червня 1928р.-перед вами і польською владою береже нас безоглядне довіря народу і його трівкий звязок із нами — звязок, якого не зірве засудження нас на тюрму і позбавлення посольської недоторкаємости.

Ви голосите urbi et orbi, (перед світом) що українські маси за вами, за польською державністю, що проти вас тільки посли, вибрані вільними голосами цих мас. Тимчасом, бережанський прокуратор, який стоїть ближче до українських мас, як ви, а навіть ближче, як міністри, перечеркує ваші леґенди і стверджує зовсім щось інше, як ваші погляди. А саме, в публічному документі, а це в акті обвинувачення з дня 17. жовтня 1928 L. cz. St. 462/28 Vr. IX 272/28 обвинувачує Миколу Когута, селянина і столяря, перед присяглими суддями за злочин головної зради з §§ 58 ц. 59. карного закона, що його допустився цим способом: „що дня 19 лютня 1928 (Промовець цитує акт обвинувачення) на передвиборчих зборах Української Партії Праці в Бережанах в приявності 300 осіб, захвалював у своїй промові відносини на Радянській Україні, кажучи, що український селянин має там землю та українські школи, підчас коли українці під Польщею є гноблені; що виступав проти політичної програми УНДО, кажучи, що воно шукає

опертя на Варшаву, замісць на Радянську Україну, де є пень українського народу; що закликав до гуртовання в Українській Партії Праці, якої метою є злука всіх українців в одній незалежній українській державі, висловлюючися, що чим Україна сильніша, тим Польща слабша; що промовляв за вибором таких послів, які будуть уважати першим своїм завданням, щоб перед цілим світом запротестувати проти рішення ради амбасадорів з 1923 р. в справі признання східних границь польської держави — послів, які заявляють, що український нарід не годиться на це рішення ради амбасадорів, і зажадають прилучення Східної Галичини до Радянської України. Завданням цих послів буде заявити в соймі, що українці не хочуть належати до Польщі, тільки до Радянської України".

Я навів дослівно — мотивацію акту обвинувачення бережанського прокуратора з тією метою, щоб доказати отсей голос мас — vox populi, vox Dei, (голос народу, це мов голос божий) — з яким то голосом вибранці народу мусять числитися.

Таким чином не ми повчаємо народні маси, як треба боротися за власну державу, тільки народні маси намічують знизу напрям нашої політичної лінії, а ми, прислухаючися з увагою до цього голосу, як виконавці волі народу, сповняємо совісно наші посольські обовязки.

Перед кількома літами повішено в поліційних арештах у Львові політичного вязня Ольгу Бесарабову. Поліція твердила, що вона сама повісилася...

В дні 1. листопада 1928 р. після знищення творів штуки відомого артиста маляра Новаків-

ського, після знищення цінних памяток науки і культури в інтролігаторні „Просвіти“ у Львові, викинено разом із книжками з першого поверху живу жінку — Михайлину Філюс — наражаючи її на вічне каліцтво. Слідчі органи твердять, що „вона сама себе викинула“, що вона сама зі страху вискочила з першого поверху.

Отсі легенди не видержують критики. Бо колиб навіть подумати через хвилю, що Філюс сама вискочила, то чогож доказує цей геройський чин? Отже він доказує, що українка-патріотка воліла радше смерть на місці, як дістатися в руки ворога.

Міністр внутрішніх справ сказав у соймі в дні 6. листопада 1928 в кінцевому уступі правительственної заяви: „Рівночасно уряд заявляє, що з однаковою рішучістю буде протиставитися всім самозванчим відрухам відплати. Коли зайде конечність примінення репресій, то до вимірення цих репресій є покликана державна влада, і тільки ця влада“.

Тон промови міністра був гострий, рішучий, зміст промови — невідкличний. Тимчасом негайно після тієї заяви польська академічна молодь у Львові заявляє публично, що ніхто інший, тільки вона має місію примінювати репресії і відплату.

Ситуація дивна: „піп в дзвін, а чорт в клепало“.

Львівський воєвода розвішує на мурах Львова обіжник такого змісту, що гварантує всім горожанам спокій, а тієї самої хвилі польські студенти-корпоранти на вулицях Львова катують і бють українських студентів за ношення українських корпорантських шапок, як також масакрують до безпритомности студента університету Ігоря Старо-

сольського за пластову відзнаку — за скавтову — за відзнаку, яку носять англійці, французи, німці, а навіть польські скавти.

На мурах міста видніє на величезньому плякаті урядовий „мир і порядок“, міжтим віз ратункового поготівля забирає непритомного Старосольського під свою опіку.

Що це? Видно міністр внутрішніх справ є сильний і могутній на свому міністеріяльному фотелі у Варшаві, одначе його сильна рука не сягає аж до Львова, і його приказів не слухає навіть польська суспільність.

Події від 1 до 3 листопада 1928 у Львові і в цілому краю є проявом тріваючої фактично дотепер війни українського народу за власну державність на західно-українських землях.

Вони є і будуть постійним проявом реакції проти польського імперіалізму, який у 1918—19 рр. загорнув силою українські етнографічні землі.

Ці події є доказом, що на Західній Україні продовжується боротьба з цим фактичним політичним станом, який настав на цих землях з хвилею мілітарної окупації, що її апробувало рішення ради амбасадорів, доконуючи насилля над правом самовизначення українського народу.

Система польського правління на західно-українських землях полягає на тім, що узброєна польська цивільна меншість при загварантованій безкарності і кожночасній чинній підтримці з боку органів державної влади і регулярного війська (Сальва залоги львівської цитаделі до українського „Академічного Дому“) поборює автохтонну групу українського народу.

Криваві львівські випадки доказують, що після майже 10-літнього такого фактичного виконування влади Польщею на українських землях-український нарід є занадто сильний духово і фізично, щоб допустив до постійного поневолення хочби найменшої своєї частини.

Треба глянути безпосередно правді в вічі, щоби зрозуміти величину і могутність цеї боротьби. Тоді видадуться смішними погрози, що їх кидає нам представник польської влади, як також відклик до судів, або крамарське висування претенсій до відшкодовання,-тому що ці погрози, як і факти знищення майна є страшним, одначе конечним правом війни.

Міжтим, для українського народу є цінніше право до війни за свої державні стремління, як опінія погрожуючого противника, або матеріяльні шкоди, спричинені боротьбою. Ми, українці, розуміємо, що в такій боротьбі противник для противника є поза правом. Тому не дивує нас виступ міністра Складковского, як також не числимося з можливістю здобуття справедливости в границях нинішної Польщі. Тому за нею не кличемо!

В отсій боротьбі за національну волю — боротьбі, що ставить нас поза правом — мусимо витрівати, сильні не забуваючи слів Хмельницького: Manu facta, manu destruuntur. (Рукою створене-рука зруйнує).

Хвилево пригнічений нарід зуміє ліквідувати свої рахунки з противником у слушному часі!

Европа мусить зрозуміти, що заогнений стан на західно-українських землях, загрожуючий загальному мирові, істнує тут у вищому ступені, як деінде. Коли ревізіоністична акція, реперезнтована

Льойдом Джорджом, льордом Ротерміром і іншими є в цілості оправдана на заході, то, беручи справу предметово, ревізіоністична акція має ще більше оправдання відносно українських земель під польським пануванням — тим паче що в судьбі західно-українських земель є у великій мірі заінтересована Українська Республика за Збручем, якої уряд дав нераз вислів цьому заінтересуванню в цілому ряді правно-державних деклярацій (Деклярації Раковського і Чічеріна).

Напятновуючи криваву масакру українського населення у Львові в листопадових днях зі сторони поляків, заявляю перед цілим культурним світом, а зокрема перед урядом Української Радянської Республики, що події з 1-го листопада 1928 і зі слідуючих днів є проявом постійної боротьби за стремління українського народу до державної національної незалежности з одної сторони і проявом боротьби з екстермінаційною політикою польського уряду і властей супроти українського народу на його власній території — з другої сторони.

Підчеркую факт, що органи польської влади, як також військо, в дні 1. листопада 1928 і в слідуючих днях, і в часі масакри українського населення, і в часі вандальського нищення українських інституцій активно підтримували узброєну польську меншість і створили для цієї меншости підложе до кривавих і скандалічних виступів проти українських автохтонів і їхнього стану посідання.

Вважаю українські демонстрації в дні 1. листопада 1928 з нагоди 10 роковин української державности маніфестацією за поворот української влади в Галичині, вважаю ці демонстрації за но-

вий вияв безперервного, активного стремління українського народу до національної незалежности, до злуки з матірним українським пнем,— уважаю їх грімким протестом проти звірського поневолення і нелюдського переслідування українського автохтонного населення на його власній землі!

Нинішна хвиля, освячена кровю українських мас на вулицях Львова в звязку з десятими роковинами реституції української держави на західноукраїнських землях—вкладає на мене обовязок до слідуючої святочної заяви: (Голос: А де присяга?) —Питайте тих, що робили замах, де присяга!

Складаю поклін Героям, поляглим на полі слави, замученим у тюрмах і концентраційних таборах смерти, розстріляним на підставі присудів польських судів.

Політичним вязням і західно-українській політичній еміграції посилаю щире поздоровлення.

До молодого покоління апелюю: Витрівати мужно аж до цілковитої перемоги! (Голос: Що то за імянини, що Ви замісць говорити про буджет, шлете бажання і поздоровління?) Це з нагоди десятиліття української державности!

Визов міністра внутрішних справ з дня 6. листопада 1928 приймаємо і, вступаючи в боєві ряди, будемо гідно боротися за наше повне національне і соціяльне визволення. Народні маси підуть з нами (Голос: То ще виявиться!), тому що ми тільки виконавці їхньої волі, тому, що ми тільки каменярі:

„Отак ми всі йдемо, в одну громаду скуті
Святою думкою, а молоти в руках.
Нехай ми прокляті будем і світом позабуті,
Ми ломимо скалу, рівнаєм правді путі
І щастя всіх прийде по наших аж кістках“...

(Оплески на українських лавах).

ПРОМОВА

дня 31. I. 1929 року.

Забираючи голос у бюджетовій дебаті, не можу поминути одної з позицій ресорту міністерства віроісповідань і освіти, а іменно квоти 200.000 зол., призначеної на мниме креування українського університету у Львові. Не можу поминути цієї позиції з цього приводу, що поміщення її в бюджеті було подиктоване в дійсності потребами тактики закордонньої політики польського уряду. Ця позиція відповідає інтенціям соймової групи, яка взяла в бюджетовій комісії ініціятиву перефорсування ці-єї позиції в бюджеті. Отсе завдання було для ці-еї групи тим легче для переведення, що, як загально відомо, опозиція урядової групи проти, цього внесення мала чисто академічний характер І не диво, бо згадана позиція в її нинішньому зясуванні не ріжниться засадничо від позиції, поміщеної в свому часі до бюджету самим урядом, — з власної ініціятиви— на створення сурогату українського університету під назвою „Studium Ruthenum" у Кракові.

В одному і в другому випадкові політичний мотив лежить не в ділянці внутрішньої політики,

але в ділянці заграничньої політики уряду. В одному і в другому випадках міжнароднє положення диктувало для міністра закордонніх справ конечність виказатися перед форум Союза Народів бодай спробою мінімального виконання зобовязань, принятих Польщею супроти міжнародніх чинників в заміну за признання існуючих східніх границь Польщі.

Як в часі лянсування отсього гумористичного „Studium Ruthenum", так і тепер, стоїть польський уряд перед фактом надходячої конференції Ради Союза Народів, на якій має бути засадничо порушена вкінці справа тзв. національних меншин.

Маю усі дані, щоб ствердити, що як тоді, так і сьогодні проєкти того рода, формульовані у виді бюджетових позицій, які мають характер маскуючої міжнародньої політичної гри, скінчаться на нічім, як для політиків, які справді бажають українського університету, так і для польського уряду, який задумує цим способом продовжати в світовій опінії фікцію розвязування квестій тзв. української меншини в Польщі.

Стверджую рішучо, що отся компромітуюча забава в український університет є тільки забавою без будьякого культурного змісту. Це є фікція без вартости!

Зрештою, навіть поважна і справжня розвязка такого питання, як університетське питання, не булаб ніякою розвязкою меншостевого питання навіть для національних меншин sensu strictu (в стислому розумінні). Що ж доперва говорити про таку велику проблєму, якою є питання більш як сімміліонового українського народу в Польщі, яке то питання не дається розвязати ні-

яким чином в рямках пересічного питання, тому що український народ, який всупереч своїй волі знайшовся в границях польської держави, є безоглядним господарем на своїх землях, а тим самим має право і мусить зреалізувати свої політичні аспірації на повну національну незалежність.

В звязку з тим застереженням переходжу до ділянки закордонньої політики, щоб обговорити проблему, і то не як меншостеву квестію, тільки як одно з отвертих, дефінітивно невирішиних, широких питань міжнароднього характеру. Бо питання державної приналежносте західно-українських земель, які знаходяться сьогодні в границях Польщі, є справою, яка не є остаточно вирішена нелиш для українського народу і для українського населення цих земель, але є отвертою також і для міжнародніх чинників, міродайних для Польщі.

Отсим чинником є для Польщі без сумніву Союз Народів. Загально відомо, що Польща виводить своє право до нинішніх східніх границь з голосної децизії конференції амбасадорів з дня 14. березня 1923., яка закріпила тодішній стан цих границь, — до речі, під ріжними умовами, висуненими з огляду на національні прикмети інкорпорованих земель, а яких Польща навіть у дрібній частині не дотримала.

Міжтим, є фактом, що навіть це, для Польщі одиноке, мниме джерело права суверенності над згаданими територіями, є перечеркнене в принципі преважною постановою Ради Союза Народів з 10. грудня 1927, принятою на підставі осуду Правничої Комісії Союза Народів, виданого при нагоді розгляду виленського питання в спорі між Польщею і Литвою за державну приналежність Вилен-

щини. Ця опінія звучить: „Рада Союзу Народів є суверенна, натомісць Рада Амбасадорів — ні“. Видана на підставі осуду Правничої Комісії Союза Народів децизія Ради Союза Народів постановляє, що питання Вильна є отвертим питанням, таким чином — нерозвязаним, іншими словами, що децизія Ради Амбасадорів з 14. березня 1923 є правно неважною і неостаточною.

Отся постанова Союзу Народів перечеркує рішення конференції амбасадорів у принципі, отже в цілій його ширині, тому що відмовляє конференції амбасадорів компетенції видавати взагалі того рода рішення. Таким чином вага цеї постанови торкається нелиш малого виленського відтинка, але цілої східньої польської границі, прийнятої на конференції амбасадорів, і робить отвертою нелиш квестію Вильна, але в рівній мірі також прилеглих до тієї границі білоруських і українських земель. Цю обставину підношу на тому місці з цілим притиском.

Отсього фактичного стану речі не перечеркує рижський договір, на який покликується конференція амбасадорів в обговорюваній постанові. Ще перед приняттям згаданої постанови, а це в дні 12 березня 1923., зложив Уряд Української Соціялістичної Радянської Республики (УСРР.), як одна з контрагуючих сторін рижського договору, заяву, в якій запротестував, оскільки ходить про Східню Галичину, проти можливої розвязки питання цеї землі способом, який не бувби згідний з принципом самовизначення народів, заявив рішучо, що буде уважати за неіснуючу кожну владу, усталену там без згоди УСРР, як також без згоди самого населення Східньої Галичини.

Подібну заяву зложив 13. березня 1923. уряд Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республики (РСФРР), також як сторона, що підписала рижський договір.

Оскільки ходить про українські землі під Польщею поза Східньою Галичино о, то в дні 19. травня 1924 р. інтервенював уряд Союзу Соціялістичних Радянських Республик (СРСР) дипломатичним шляхом в уряді Речіпосполитої Польської в справі положення українського населення, яке знаходиться під владою Речіпосполитої Польської.

Принципове становище Союзу Радянських Республик в справі східніх границь Польщі знаходимо в декляраціЇ Христіяна Раковського, зложеній 6. серпня 1924 на засіданні англійсько-радянської конференції в Лондоні, цього змісту:

„Не зважаючи на те, що 70% населення Східньої Галичини творить українське населення, а тільки 14% польське, — конференція амбасадорів у Парижі прилучила у 1923 році Східню Галичину до Польщі. Це є нелиш насильством над волею населення Східньої Галичини, але і зломання обітниці союзних держав, в якій признано населенню Східньої Галичини право на самовизначення.

В 1920 році застерегли в користь Східньої Галичини право до національного самовизначення Росія і Україна. В минулому році (цебто в 1923) в хвилі анексії Польщею цеї країни, Росія і Україна вдруге запротестували проти насильства над правом самовизначення Східньої Галичини. Англія повинна тепер довести до національного самовизначення Східньої Галичини“.

На протест польського уряду проти наведеної деклярації, — тому що на думку польського уряду, є вона втручуванням у внутрішні справи Польщі — дістав польський уряд від Союзу Радянських Республик ноту слідуючого змісту:

„Союзний уряд не може погодитися з думкою польського уряду, шо справа Східньої Галичини в міжнародньому розумінні не існує. Союзний уряд уважає, що зазначена в рижському договорі його відмова від прав на територію, що лежить на захід від установлених на цьому договорі кордонів, не означає ще, що доля населення української народності, що творить більше як 70% усього населення Східньої Галичини (тодішня статистика виказувала: 70,8% українців, 14,6% поляків, 11,9% жидів і 2,7% німців) може бути байдужою для цеїж української народності, що заселює Українську Соціялістичну Радянську Республику, таксамо, як не означає, що союзний уряд признає Польщі право анексії Східньої Галичини, населення якої в гострій формі висловлювало свій категоричний протест проти зединення її з Польщею.

Союзний уряд не може не зазначити, що держави, які підписали версайський договір, уважали за неодмінну умову при визнанні державної приналежності Східньої Галичини узглядненння свобідно виявленої волі населення і що пізніша децизія конференції амбасадорів згаданих держав є брутальним потоптанням передтим принятого на себе зобовязання. Союзний уряд, уважаючи за основний принцип своєї політики вільне самовизначення народів, нераз давав вислів цій засаді і у відношенню до Східньої Галичини. Деклярація Раковського, зложена на засіданні англійсько-ра-

дянської конференції є майже дослівним повторенням попередніх заяв СРСР. Уряд СРСР подає до відома польського уряду, що в цій справі не змінить становища, і що на його думку необхідною умовою мирних міжнародніх взаємин є пошановання права народів на самовизначення і надання їм реальної можности покористуватися цим правом."

Оскільки ходить про рижський трактат і простановище цього договору в справі правно-державного положення західньо-українських земель, то ця квестія є отвертою нелиш для Польщі, як члена Союза Народів, для якого міродайною в цьому напрямі є без сумніву обговорювана постанова Ради Союза Народів з 10. грудня 1927, але також і в цьому самому степені для другого контрагента т. є. Радянської України і Радянської Росії, зглядно нині цілого Союза Соц. Рад. Республик.

Маючи на увазі засаду самовизначення народів, на підставі котрої побудовано цілість міжнародніх взаємин, і маючи формальну гварантію Найвищої Ради Мирної Конференції з дня 28. VI. 1919, яка запевнює українському населенню зреалізування права самовизначення цим населенням, уважаю за найважніший критерій у питанні, чи українська проблема в Польщі є квестією залагодженою, чи отвертою, становищем самого українського населення.

Український народ зреалізував на своїх землях для себе сам засаду самовизначення, створюючи власну державу, що обіймала також територію Східньої Галичини. Ця держава, будучи вже підметом міжнароднього права, була заатакована Річчипосполитою Польською, яка повстала рівночасно,

наслідком чого була війна і мілітарна окупація Східньої Галичини польськими військами. Факт цеї окупації викликав цілий ряд міжнародніх актів, ціллю яких було зясування правно-державного становища Східньої Галичини. Найвища Рада Мирної Конференції з 28. червня 1919, числячися з фактом окупації Східньої Галичини польськими військами, приняла цей факт до відома, а затримуючи надалі право суверенності над Східньою Галичиною, загварантувала населенню цеї країни виконання права самовизначення.

Населення цеї країни боронило від хвилі окупації постійно своєї державної незалежності, давало постійно вислів свойого рішучого протесту проти існуючої окупації і активно боролося з нею. Такими чинними протестами були: абстиненція від участі в конскрипції враз із опротестуванням цього розпорядку окупаційної польської влади, як безправного, відмова давати рекрута до окупаційної польської армії, самочинне і спонтаничне нищення всіх зовнішніх признак польського панування актами саботажу, абстиненція у виборах до законодатніх установ Речіпосполитої Польської, пасивний опір при плаченні державних данин і податків—атентати на провідників польської держави і її відвічальних публичних функціонарів.

Проти децизії Конференції Амбасадорів з 14. березня 1923 запротестував у Парижі негайно після її заіснування Президент Української Національної Ради, — Суверен Східньої Галичини з волі її населення — Евген Петрушевич, а дня 17. березня 1923, запротестувала проти цеї децизії Українська Парляментарна Репрезентація (українські посли до сойму Речіпосполитої Польської, вибрані на тери-

торії північніх українських земель під Польщею, які приняли на себе часово оборону національних інтересів також українського населення Східньої Галичини). (Маршалок обіймає провід.) Зрештою український народ, змагаючися за своє державне буття, не перестав навіть на хвилю протестувати проти свойго уярмлення, доказом чого криваві листопадові дні у Львові і в краю в десяті роковини української державности.

Стверджую, отже, з цілою рішучістю, що проблема українських земель, які находяться під цю пору в границях Польщі, не набула через інкорпорацію їх до Польщі дефінітивної розвязки ані для міжнародніх чинників т. є для Союза Народів і її члена Речіпосполитої Польської, ані для других контрагентів рижського договору, а тимменше для українського народа. Ця проблема була і є таким чином проблемою отвертою в міжнародньому значінні.

Я висвітлив вичерпуючо міжнародній характер українського питання в Польщі, не з тією метою, щоби полемізувати з міністром Залєскім, який у свойому експозе перед соймовою комісією для закордонніх справ взагалі про цю проблему не згадав — так, немов вона для Польщі і її уряду не існує. Правда, виводи міністра закордонніх справ Польщі доповнив посол Нєдзялковскі ствердженням, що українська квестія є міжнародньою квестією, одначе це ствердження не покривається з рівнозвучною моєю номенклатурою. На мою думку, посол Нєдзялковскі, уважаючи українське питання міжнародньою квестією, хотів цю квестію виелімінувати з границь Польщі і перекинути її за Збруч в розумінні інтервенції на Радянській Украї-

ні, — в розумінні інтервенційної концепції воєводи Юзефского. Інша конпепція, скажім — згідна з моєю — наразилаби посла Недзялковского на конфлікт з ППС, якої члени Морачевскі і Васілевскі, творячи в свойому часі під проводом начальника Польщі маршалка Пілсудского соціялістичний польський уряд, видала перший акт, на підставі якого (дискредитуючи раз на все великий клич: „за нашу і вашу волю“!) вислали польським повстанцям у Львові на поміч польську армію і взагалі започаткували окупацію Східньої Галичини.

Не числю також на те, щоб своїми слушними виводами я міг переконати будького з польської сторони.

Я бажаю тільки відсвіжити в памяті міжнародніх чинників важливу проблему Східньої Европи, що являється постійним жарищем міжнародніх конфліктів, і яка мусить якнайскорше найти розвязку на міжнародньому терені згідно з принципом самовизначення народів.

Український народ, свідомий свойого слушного права до державної незалежності, заманіфестував це право кровю своїх найліпших синів у нерівній боротьбі і підняв дальшу боротьбу за національне і соціяльне визволення західньо-українських земель під кличем зєдинення цих земель з Радянською Україною. Ця боротьба триває і буде тривати надалі аж до цілковитої перемоги нашої справи. (Оплески на меншостевих лавах.)

---

5. ПРОМОВА

виголошена дня 15. III. 1929.

МАРШАЛОК: Голос має пос. Західний в справі запитання.

ПОС. ЗАХІДНИЙ: На 42 засіданні сойму в дні 31. січня 1929 я виголосив промову, яку заприсяжені стенографи дослівно записали і приготовили переписаний стенограм до друку.

Свою промову я провірив в дні 1. лютня 1929 р. в редакційному бюрі сойму і ствердив тоді, що промову приготовано до друку в цілості згідно з виголошенням у соймі.

В друкованому стенографному звіті з 42 засідання сойму я ствердив, що там опущено цілі уступи моєї промови, наслідком чого мою промову здеформувано, цілість промови викривлено, і вона не відповідає духові виголошеної промови у соймі.

Іменно, в стенографному звіті опущено слідуючі уступи моєї промови:

В уступі „Принцип самовизначення" після слів „територія Східньої Галичини" опущено цілий уступ, який звучав:

„Цю державу, яка вже була підметом міжнародного права, заатакувала Річпосполита Польська, яка повстала рівночасно, наслідком чого настала війна і військова окупація Східньої Галичини польською армією. Факт цієї окупації викликав цілий ряд міжнародніх актів, метою яких було зя-

сування правно-державного становища Східньої Галичини. Найвища Рада мирової конференції з дня 28 червня 1919., числячися з фактом окупації Східньої Галичини польськими військами, приняла цей факт до відома і, затримуючи право верховної влади над Східньою Галичиною, загварантувала населенню цієї країни виконання права самовизначення. Від хвилі окупації населення країни боронило своєї державної незалежності, давало раз-у-раз вислів свойого рішучого протесту проти існуючої окупації і чинно з нею боролося. Такими чинними протестами були: бойкот перепису, як також опротестування цього розпорядку польської влади, як безправного, опір при даванні рекрута до польської окупаційної армії, самочинне і спонтаничне нищення саботажами всіх зовнішніх виявів польського володіння, абстиненція при виборах до законодатніх органів Речіпосполитої Польської, пасивний опір при плаченні державних данин і податків, — атентати на провідників польської держави і державних функціонарів“. .

В уступі „Проти рішення конференції“ перед словами: „Евген Петрушевич“ опущено слова:

„Суверен Східньої Галичини з волі її населення“.

Після речення: („Маршалок обіймає провід“), опущено уступ:

„Український народ, продовжаючи боротьбу за своє державне існування, не перестав ні на хвилю протестувати проти свойого поробощення, доказом чого криваві листопадові дні у Львові і в краю в десяті роковини української державності“.

Нарешті, напоикінці промови — після слів: згідно з принципом самовизначення народів — пропущено уступ:

„Український народ, свідомий свойого слушного права до державної незалежності заманіфестував це право кровю своїх найкращих синів у нерівній боротьбі і підняв дальшу боротьбу за національне і соціяльне визволення західньо-українських земель під кличем зєдинення цих земель із Радянською Україною“. (Голос із „одинки“: А де присяга, пане после? Голос із вшехпольських лав: А де посольська присяга на цілість Речіпосполитої?) Посол М. Західний: Дивна річ, що на присягу покликуються ті, які робили криваві замахи, і ці, які задумують замах стану зробити в будучині!) „...ця боротьба триває і далі триватиме аж до цілковитої перемоги нашої слушної справи“.

Ані конституція... (Голос: Ви не признаєте польської конституції, ані польських границь!) Посол М. Західний: Покликуюся на конституцію, яка вас безоглядно зобовязує. ...Ані конституція, ані регулямін соймових нарад не дають панові маршалкові права самовільно вичеркувати виголошені посольські промови і зміняти ці промови, тому протестую якнайенергійніше проти такої практики.

Наведений фактичний стан справи свідчить про нарушення загварантованого мені конституційними постановами права свободи слова зі соймової трибуни. Він не міг статися без відома і співучасті пана маршалка сойму, що є законним сторожем нарушених законів.

Бє нас, українців, без милосердя австрійським цісарським розпорядком з 1854 року (тзв. „Prügelpatent“ державна адміністрація.

Відмовляє нам, українським послам, зі соймової трибуни права репрезентації українського народу міністр внутрішніх справ.

Щоденно арештує поліція, а суди видають гострі присуди за ріжні зовнішні прояви українського визвольного — незалежницького руху, начиняючи політичними вязнями поліційні арешти і всі державні тюрми.

Пресовий декрет вичеркує зі сторінок української преси наші посольські промови, лишаючи тільки призвища авторів, які виголосили ці промови в соймі.

Як дальшу репресійну інституцію заводиться отсе з черги в соймі інституцію безоглядного вичеркування зі соймових стенограмів посольських промов, замикаючи цим способом уста репрезентантам українського народу.

Стверджую цим шляхом прилюдно, що від систематичного нищення всіх проявів вислову думки репрезентантів українських земель, інкорпорованих в границі Польщі, не є вільний навіть маршалок сойму і то супроти послів цьогож таки сойму.

Регулямін соймових нарад в 33 статті безоглядно і без будьяких виїмків, а зокрема без будьякого застереження права вмішування маршалка сойму, наказує: „З кожного засідання сойму має бути зроблений протокол, як також стенограм".

Стаття 19. регуляміну соймових нарад дає маршалкові сойму право превенційної цензури виключно в області письменних посольських внесень, зясовуючи і обмежуючи це право слідуючим способом: „Оскільки маршалок має сумніви, чи

внесення може бути приняте з огляду на його форму (brzmienie), або чи є воно згідне з конституцією, або чи не належить воно до справи, яка стоїть поза компетенцією сойму, то шукає ради в регуляміновій комісії. Комісія повинна дати відповідь маршалкові протягом 48 годин. Вона має право більшістю $^{3}/_{4}$ голосів присутніх членів вирішити, що внесення є недопустиме".

Таким чином регулямін соймових нарад виключає цензуру маршалка сойму над виголошеними посольськими промовами — за виїмком візвання „до річи" і візвання „до порядку", як також за виїмком дисциплінарних кар, передбачених в статтях 58, 59, 60, 61, 62, 63 регуляміну і то в часі нарад, зглядно в часі промови посла. (Голос на лавах Б. Б: Але трибуна, це не місце для шкалювання Польщі!)

Наслідком того, що випадок вичеркнення моєї промови не є спорадичний, тому що також із промов послів Степана Волинця (Українське Селянсько-Робітниче Соціялістичне Обєднання), д-ра Осипа Когута (Укр. Соціялістична Радикальна Партія), Кирила Вальницького (Сельроб-Єдність) вичеркнено в соймовому стенограмі деякі речення, згл. вислови; наслідком того, що інституція цензури виголошених і стенографно записаних посольських промов не має приміру в історії парляментаризму — протиставлюся такій цензурі грімким протестом і зголошую формальне внесення:

—Високий сойм зволить ухвалити: Сойм висловлює п. маршалкові сойму Ігнацові Дашинському votum (заяву) недовірря за замах на посольські права, а зокрема за протизаконне вичеркування посольських промов зі соймового регуляміну.

МАРШАЛОК: Внесок про votum недовіря для маршалка буде поставлено в першій точці денного порядку слідуючого засідання. Одначе вважаю обовязком відповісти на промову пос. Західного. Пан пос. Західний твердить, що до цілого апарату гнету, котрий, як він тут зясував, є переслідуванням людей, які не роблять нічого всупереч законам, що до цілого апарату гнету і переслідування людей, які не признають границь польської держави, долучається ще й маршалок сойму і цензурує слова цеї, одинокої, загварантованої конституцією соймової трибуни, з котрої повинно лунати вольне посольське слово.

Це занадто поважний закид, щоб я міг приняти його спокійно. Я є цеї думки, що роблю все, що тільки в моїх силах, щоби уможливити панам послам дійсну свободу промовляти з цеї трибуни, так що від часу до часу з цього приводу стрічаюся з нападами преріжних сторонництв, залежно від цього, чи уможливлюю свободу цій або тій стороні. Тому, що не маємо сталої більшості в нашому парляменті, длятого й уважаю себе речником вольності кожного з усіх сторонництв. (Голоси: Слушно, браво!) Однак прошу зрозуміти, що свобода на цій трибуні мусить бути дійсною громадянською свободою, але ніколи її надужиттям (Голос: Слушно!), ніколи не повинна викликувати назовні враження, що тут нема звичаю опановувати себе. Більшість закидів, які сипляться на на адресу парляменту, є ці, що парлямент не вміє панувати над своїми пристрастями, що всі партійні, недержавні, протидержавні, усі суспільні суперечності находять тут непогамований вислів. Отже, прошу панів, цей, кому залежить на повазі парля-

менту, хто хоче вдержати і збільшити повагу його постанов у боротьбі з чинниками, які бажалиб вкоротити його права, цей мусить бути за тим, щоб на цій трибуні не панувала самоволя.

Вже на попередньому засіданні я підчеркнув, що неможливою річю для маршалка сойму є мовчати тоді, коли холоднокровно посол заявляє: „закон цеї держави мене не обовязує чи не обовязуватиме, границі цеї держави мене не обходять". Якже це, пани? Прошу тільки собі представити, що коли сьогодні приходять пани з меншостей та заявляють: „ваші закони мене не обовязують", то завтра прийде чоловік з якоїсь іншої політичної групи і може також це саме сказати. Чи пани хотять, щоб це була держава без границь і без законів, без респекту для її законів і границь? (Голос: Закон гварантує свободу слова!) Жадна свобода слова не може бути без свободи держави. (Голос: Пан маршалок також не признавав границь в австрійській державі!)

Я уже сказав, що не можу станути на становищі, що холоднокровно вільно з цеї трибуни заявляти: не респектуємо законів цеї держави, не респектуємо границь цеї держави. Я сказав це для вияснення, що обстоюю якнайбільше поширення свободи, але границею є тут право... (Голос: Цензура!) право передусім. До цензури перейду пізніше.

Пани були ласкаві держатися цеї тактики, що виголошували свої промови так тихо, що чотири пяті послів, а може й більше, разом зі мною, не чули, про що ви говорили, і тоді не знаю вже котрий раз я, звертав на це увагу пп. бесідників, які, по моїй гадці, хотіли негідним способом вишахру-

вати недоторкаємість трибуни. (Оплески на польських лавах.) Заявив я одному з пп. послів і повтаряв це кількакратно: наколи пане после, говоритимете так, що я не буду могти вас почути, то звертаю увагу, що даремний ваш труд, бо велю предложити собі стенографне справоздання та вичеркну з нього усе те, що противиться регулямінові й законам.

Прошу панів, наколи регулямін признає маршалкові право цензурування інтерпеляцій, отже, документів, які ви складаєте на письмі, наколи ви самі даєте мені право звертати увагу, що посол говорить не до речі, або говорить так, що можна відобрати йому голос, оскільки говоритиме так дальше, то у цьому лежить хіба дуже велика, дуже енергійна, дуже далекойдуча цензура. Тому то, щож дивного, наколи я побачивши одно з таких речень, як нпр. що „польська окупація прогнала Суверена Східньої Галичини д-ра Евгена Петрушевича,“ — велів це речення скреслити? (Голос на меншостевих лавах: А чи так не було, чи це не є правдою?) Не при вашій промові, це було, тільки при іншій. Вважаю, що за далеко йде ця забава. Так не можна трактувати ні Польщі, ні п. Петрушевича ані українського народу, що замешкує території в обсязі польських границь.

Прошу панів, можу з цього приводу дістати від вас votum недовіря, але таке votum недовіря прийму з найбільшим спокоєм.

---

6. ПРОМОВА

виголошена дня 6. грудня 1929 р.

МАРШАЛОК (дзвонить): Голос має пос. Західний. Пане после, маєте пять хвиль часу до спростування, коли довше говоритимете, буду приневолений вам перервати.

ПОС. ЗАХІДНИЙ: Пан посол Косидарскі був ласкавий закинути кооперативам, як також і іншим українським інституціям, що в чотирьох стінах провадять чи підготовляють протидержавну діяльність. Хочу вірити, що п. Косидарскі впав жертвою неправдивих інформацій з боку поліції. Створено легенду, що кооператива в Курянах приготовляє саботаж, а саме задумує порвати телеграфні дроти. Повстала легенда, що тамже у читальні „Просвіта" в чотирьох стінах обговорюється, яким робом перетинати ці дроти, і суд доказав, що автором цеї легенди є Владислав Сайкєвіч, комендант постерунку в Курянах. Цей Сайкєвіч дістався до кооперативи в той спосіб, що післав там Осипа Олійника, правдоподібно на кошт признаного поліції диспозиційного фонду, заплатив йому 11 золотих і приказав стежити, уважати і передусім довідатися, які політичні дебати відбуваються в стінах цеї кооперативи. Платний конфідент Олійник не міг вивязатися зі своєї задачі. Притиснений Сай-

кевіч-ом до муру, щоб дав якісь докази протидержавної роботи кооперативи, він, очевидно за одержані від коменданта гроші, створив легенду на шкоду правника Семегена, оповідаючи, що цей останній знову пустив поголоску про підінспекторів, надінспекторів та інших восвідських достойників, котрі прибули там в справах протидержавної діяльності. Щойно судова розправа довела, що Олійник є платним поліційним конфідентом, має поручено такі легенди творити, що з поліційних засобів та з рук поліції одержав уділ, щоби стати членом кооперативи в Курянах.

П. міністр Складковскі покликувався, що стоїть на сторожі справедливого правління. Як виглядає це справедливе правління в руках п. міністра, відчитаю документ з діяльності староства в Бережанах, який п. міністр заакцептував.

Повітовий староста Бережани 24. 4. 1929.

„Ч. VI—13

До Виділу Філії Т-ва „Просвіта“

на руки п. О. Замощака в Бережанах.

На просьбу з 11. 4. 1929. даю дозвіл на влаштування дня 28. 4. 1929. о 12 год. в салі „Надія“ в Бережанах концерту в честь Т. Щевченка по предложеній мені програмі, 8 точок з виїмком 5 деклямацій, котрі забороняю. За лад, порядок, як також за стисле примінювання до нинішнього рескрипту, роблю особисто відвічальним п. Осипа Замощака, натомісць виключаю від відвічальности посла д-ра Західного, який силою закона є невідвічальним, через що його відвічальність булаб ілюзорична.“

Надав я телеграму до п. мін. Складковского, щоб на час концерту повернув мені мою особисту свободу як голові Філії Т-ва „Просвіта“ в Бере-

жанах. На телеграму відповіді я не одержав, натомісць п. міністр заакцептував розпорядок і децизію староства, яка і дальше не признає мене головою Філії, отже, п. міністр заакцептував розпорядок, згл. децизію староства, яка мене, посла, признає невласновільним і позбавляє громадянських прав. Чейже ж виступаю тут як посол, а убезвласновільнений хіба не може бути послом!

Справлення важніших друкарських похибок

Стор. —	ряд. —		є:		повинно бути:
„ 11	„ 17	згори	Наррду;	—	Народу
„ 16	„ 94	„	приклами;	—	прикладами
„ 17	„ 2	„	перд;	—	перед
„ 21	„ 11	„	українский	—	український
„ 22	„ 21	„	публічному;	—	публичному
„ 25	„ 3	знизу;	групу;	—	більшість
„ 26	„ 1	„	репрезнто-вана;	—	репрезенто-вана
„ 31	„ 20	згори;	квестій;	—	квестії
„ 32	„ 12	„	приналеж-носте;	—	приналеж-ності

Пропущено порядкові числа 3 і 4 промов.

ЗМІСТ.

1) Життя й діяльність посла д-ра Михайла Західного . . . . . Стор. 4 — 6
2) Перша, виборча відозва УПП. „ 6 — 11
3) Заява . . . . „ 11 —
4) 1. Промова, виголошена дня 15 травня 1928. . . . . . „ 12 —
5) 2. Промова, виголошена дня 15 червня 1928. . . . . . „ 13 — 20
6) 3. Промова, виголошена дня 14 листопада 1928. . . . „ 21 — 29
7) 4. Промова, виголошена дня 31 січня 1929. . . . . . „ 30 — 39
8) 5. Промова, виголощена дня 15 березня 1929. . . . . „ 40 — 47
9) 6. Промова, виголошена дня 6 грудня 1929. . . . . . „ 48 — 50

Друкарня Поспішна, Львів, Хорущина 23.